JEZIČNI DODIRI HRVATSKOGA I BAJAŠKOGA RUMUNJSKOGA

Petar RADOSAVLJEVIĆ

Limba maternă a romilor băieşi este româna, respectiv o variantă dialectală a dacoromânei. Pe lângă denumirea de băieşi, aceşti romi mai sunt cunoscuţi şi sub alte nume precum coritari, rudari / ludari, caravlahi etc., fiind prezenţi nu numai în Croaţia, ci şi în Europa de Sud-Est şi în România. În Croaţia, romii a căror limbă maternă este româna reprezintă cel puţin jumătate din totalul populaţiei rome, iar potrivit unor estimări numărul lor real depăşeşte 10.000 persoane. Cercetările noastre anterioare au arătat că băieşii pot fi împărţiţi în trei subgrupe, în funcţie de variantele dialectale pe care le vorbesc, dar şi în funcţie de distribuţia lor geografică şi de alte caracteristici sociolingvistice. Cele trei graiuri ale limbii române vorbite de băieşi – ardelean, muntean din Baranja şi muntean ludăresc – se deosebesc între ele în primul rând la nivel fonologic, dar şi morfologic, iar în comparaţie cu româna standard, pe lângă alte deosebiri, au şi un anumit caracter arhaic. Dat fiind faptul că romii băieşi din Croaţia se află într-un mediu lingvistic străin, izolaţi de ceilalţi vorbitori de română, se remarcă o puternică influenţă a limbii croate, mai întâi de toate în lexic, dar şi la nivel morfosintactic, fiind frecvente şi fenomenele de schimbare de cod lingvistic şi de amestecare a codurilor lingvistice. Scopul acestei lucrări este de a prezenta anumite exemple ale influenţei limbii croate asupra limbii băieşilor la vorbitori nativi ai uneia dintre aceste variante – graiul muntean ludăresc.

Cuvinte-cheie: Romii băieşi, româna băieşilor, contact lingvistic croato-român, limba română în Croaţia, variante ale românei

1. Romi Bajaši

Posljednji popis stanovništva Republike Hrvatske iz 2011. godine[1] navodi kako u Hrvatskoj živi 16.975 Roma, no taj je broj vjerojatno veći, budući da se određeni broj Roma ne izjašnjava Romima, kako zbog izbjegavanja stigmatizacije, tako i zbog etnomimikrije (Sikimić 2005). Koji je točan udio Bajaša[2] u ovoj brojci nije moguće direktno iščitati iz podataka Državnog zavoda za statistiku (podaci koji se prikupljaju pri popisu stanovništva zapravo ne predviđaju niti različite romske skupine, niti različite jezike kojima govore Romi).

Detaljnijom analizom podataka o rasprostranjenosti Roma po pojedinim županijama i općinama za koje znamo da su nastanjene Bajašima i uzimanjem u obzir podataka o materinskom jeziku[3], te uzimanjem u obzir prethodnih istraživanja

[1] Vidi www.dzs.hr

[2] U ovome radu naziv *Bajaš* obuhvaća sve Rome kojima je materinski jezik varijetet rumunjskoga.

[3] Kod velikog broja Bajaša pokazalo se da svoj jezik, budući da se smatraju Romima, klasificiraju jednostavno kao *romski*, te nisu svjesni da je njihov materinski jezik varijetet rumunjskog.

BDD-A27176 © 2016 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-28 07:07:31 UTC)

(npr. Radosavljević 2012a, 2012b, Sorescu-Marinković 2008), kao i podataka određenih romskih udruga, broj Bajaša u Hrvatskoj premašuje 10.000.

Slične skupine Bajaša kojima je materinski jezik varijetet rumunjskoga žive diljem jugoistočne Europe (npr. Bugarska, Rumunjska, Srbija, Bosna i Hercegovina, Mađarska, Slovačka, Ukrajina), te ih se različito naziva – *Bajaši/ Banjaši*, *Bejaši*, *Rudari*, *Koritari, Vlaški/ Rumunjski Cigani, Karavlasi* itd.. Osim jezika, zajednička je karakteristika svih tih skupina to što su se njihovi preci bavili preradom drveta (izradom korita, košara, metla, drvenog pribora itd.), te ne iznenađuje činjenica da u Hrvatskoj Bajaši često žive uz rijeke i šumovit kraj gdje rastu vrste drva pogodne za ručnu obradu. Danas su Bajaši najbrojniji u Međimurju i dijelovima Baranje, područjima koja nisu bila u sastavu tzv. NDH, pa su zbog tih okolnosti Romi za vrijeme Drugog svjetskog rata vjerojatno lakše uspijevali izbjeći smještanje u logore i smrt.

Naša su istraživanja pokazala da se Bajaše u Hrvatskoj može podijeliti na tri podskupine, u prvom redu ovisno o dijalektalnim varijetetima rumunjskoga kojim govore. Ta tri varijeteta bajaškog rumunjskog su *erdeljski*, *baranjski muntenski* i *ludarski muntenski*, a međusobno se i prema standardnom rumunjskom razlikuju u prvom redu na području fonologije, ali i morfosintakse. Erdeljski se dijalekt govori u Međimurskoj, Koprivničko-križevačkoj, Varaždinskoj, Sisačko-moslavačkoj, Bjelovarsko-bilogorskoj i Virovitičko-podravskoj županiji, baranjski muntenski u Osječko-baranjskoj županiji (uz nekoliko naselja u kojima se govori erdeljski), a ludarski muntenski se govori u Sisačko-moslavačkoj (uz govornike erdeljskog) i Brodsko-posavskoj županiji.

2. Rumunjsko-hrvatski jezični dodir kod govornika ludarskog muntenskog

Našim terenskim istraživanjem bili su obuhvaćeni izvorni govornici ludarskog muntenskog dijalekta iz Siska (Capraške Poljane, *Sisák*), Kutine (*Kutinje*) i Slavonskog Broda (*Brod*).

Ova skupina Roma Bajaša vezana je uz skupine Karavlaha iz Bosne i Hercegovine, te je poznato kako su na ova područja doselili nakon završetka Drugog svjetskog rata (informaciju su nam dali sami ispitanici). Sam naziv za ovu skupinu treba povezati sa sličnim skupinama u Rumunjskoj i Bugarskoj, gdje se najčešće nazivaju *Rudari*, a naziv *Ludari* može se objasniti disimilacijom *r* u *l*.

Ovo istraživanje obuhvatilo je šest izvornih govornika ludarskog muntenskog dijalekta, od kojih su četiri bila zrele dobi, a dvojica starije dobi. Od tog broja jedna je osoba ženskog spola. Svi su obrađeni ispitanici dvojezični. Dvojica ispitanika iz Kutine su specifična, jer njihov ideolekt pokazuje karakteristike interferencije s erdeljskim dijalektom[1].

[1] Romsko naselje u Kutini je i inače dvodijalektalno-stanovništvo govori i ludarski muntenski i erdeljski dijalekt

BDD-A27176 © 2016 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-28 07:07:31 UTC)

U ovome radu koristimo fonološki sustav transkripcije, koji se u velikoj mjeri oslanja na hrvatsku grafiju, ali djelomice uvažava i rumunjski sustav transkripcije[1].

Kod većine ispitanika utvrđena je snažna interferencija rumunjskog i hrvatskog, ponajprije u leksiku korištenjem velikog broja posuđenica, a kod većine ispitanika vidljivi su fenomeni preklapanja i miješanja kodova (*code switching* i *code mixing*) (Trask 2005: 290). Osim činjenice da je kod ispitanika vidljiv utjecaj različitih lokalnih govora (Sisak, Kutina, Slavonski Brod), zbog povijesnih činjenica pretpostavljamo da su na ludarski muntenski izvršili utjecaj i lokalni bosanski govori prije doseljenja u Hrvatsku. Zbog raširenosti modernih sredstava priopćavanja, treba pretpostaviti da na ludarski muntenski u posljednje vrijeme značajan utjecaj vrši standardni hrvatski jezik, tj. jezični oblici koji se javljaju u masovnim medijima.

2.1. Jezični dodir na fonološkoj razini

Iako jezični dodir rumunjskoga i hrvatskoga na razini fonologije nije toliko snažno izražen, moguće je utvrditi određene specifičnosti fonološkog sustava ludarskog muntenskog dijalekta koje se očituju kada govornici ovoga dijalekta govore hrvatski, odnosno koje možemo primijetiti i u pojedinim posuđenicama iz hrvatskoga. Tako u ludarskom muntenskom postoji samo jedna palatalna bezvučna afrikata *č* [t□] npr. *în**č**et* ‘polako’, *ai**č**a* ‘ovdje’, *mun**č**im* ‘radimo’, koja se tako realizira i kod pojedinih posuđenica iz hrvatskoga: *lămea op**č**enito se baveašte ku fjeru* ‘ljudi se općenito bave željezom’; *undĕ maj ve**č**inski narod trăjašte* ‘gdje još živi većinski narod’; *Ve**č**inom nu să plĕakă în bisĕarikă, nego în op**č**íne* ‘većinoma se ne ide u crkvu, nego u općinu’. Zvučni parnjak prethodno spomenute afrikate, *ĝ* [□□], npr. *plîn**ĝ**i* 'plačeš', *fu**ĝ**ealĕ* 'bijeg', *mer**ĝ**á* 'išao/išla/išli su' također se realizira i u posuđenicama iz hrvatskog samo kao jedan fonem, npr.: *Asta če am făkut, maj ra**ĝ**e să nu fi făkut.* 'Ovo što sam napravio, radije ne bih bio napravio.'; *nu putĕm nič asta să dobîndim fără gra**ĝ**evinska dozvola* 'ne možemo niti to dobiti bez građevinske dozvole'; *Noj ištĕm predgra**ĝ**e a lu tîrguluj.* 'Mi smo predgrađe grada'.

Glas [h], velarni bezvučni frikativ, u ludarskom muntenskom dolazi isključivo u posuđenicama, a njegovu uporabu u izvornim, rumunjskim jezičnim elementima nismo zabilježili kod naših ispitanika, npr. ***h**îrvatu* 'Hrvat', ***h**iljade* 'tisuće', *să pre**h**raneaskă* 'da prehrani', *pri**h**vătit* 'prihvaćen'.

Na mjestima gdje se u standardnome hrvatskome realizira slogotvorno *r*, pojedini govornici ludarskog muntenskog, uz očekivanu realizaciju uz pomoć umetnutog glasa *î* [□] ili *ă* [ə] između dva suglasnika u takvoj skupini, budući da u rumunjskome *r* ne može biti slogotvoran, npr. *šî bunj h**î**rvac*[i] 'i dobri Hrvati', *pîn t**î**rgur*[i] 'po gradovima', ostvaruju slogotvorno *r*, odnosno, praktički nije moguće utvrditi postojanje posebnog fonema *î* [□] ili *ă* [ə] npr. *d**r**žáva H**r**vátska-jă bunĕ* 'država Hrvatska je dobra', *ku t**r**govína* 's trgovinom' itd.

[1] Sustav transkripcije korišten npr. u Rumunjskom jezičnom atlasu - Atlasul Lingvistic Român

BDD-A27176 © 2016 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-28 07:07:31 UTC)

2.2. Jezični dodir na morfosintaktičkoj razini

Specifičnost ludarskog muntenskog dijalekta u usporedbi s druga dva dijalekta bajaškog rumunjskog, ali i u usporedbi sa standardnim rumunjskim, postojanje je elementa *něki, něka* 'neki, neka' za koji je očigledno da predstavlja posuđenicu, koji katkad preuzima ulogu određivača i zamjenjuje neodređeni član. Tako smo uz primjere korištenja neodređenog člana za m.r. i s.r. jednine, u nominativu-akuzativu (N-A): *un* (*um*) npr. *šî* ***un*** *kal* 'i (neki, jedan) konj'; *nu štu baš točno* ***um*** *broj* 'ne znam baš točno broj', izdvojili i primjer *A avut jej* ***něki*** *papir* 'Imali su jedan/neki papir'. U ženskom se rodu, N-A, uz oblik *um* (*un*), npr. *štiu* ***um*** *povĕastě* 'znam (jednu) priču', *Irea* ***um*** *carícă* 'Bila (jednom) jedna carica', javlja i posuđeni element *něka - s-a zaposlit în* ***něka*** *firmă* 'zaposlio se u nekoj firmi', *n-avĕm* ***něka*** *prostoríje* 'nemamo neke prostorije'. Korištenje ovog posuđenog elementa posebno je vidljivo u množini, gdje kod naših ispitanika uopće nije zabilježeno postojanje nekih drugih, izvornih oblika neodređenog člana, npr. *dă la proračunu a lu državej să ja* ***něki*** *banj* 'od proračuna države da uzme neki novac', *a făkut* ***něki*** *kăši, barakici d-alea* 'napravili su (neke) kuće, one barake', ***něki*** *predméturi să învace* 'da nauče (neke) predmete'.

Jezični dodir očituje se i u korištenju lične zamjenice za poštovanje po hrvatskom modelu (korištenje 2. lica množine i oblika *voj* 'vi') kod jednog ispitanika, npr. *făčea skăldări, aljbi, kum zîčeci voj* 'radio je korita, korita, kako vi kažete', *a noj ištěm baš rumunj, bajaš, cîgánj, kum zîče la voj, ludari* 'a mi smo baš Rumunji, Bajaši, Cigani, kako se kaže kod vas, Ludari'. Slične primjere smo zabilježili u sva tri dijalekta bajaškog rumunjskog, koji ne koriste zamjenicu za poštovanje, već samo koriste oblik za 2.l.j., *tu* 'ti'.

Primjer jezičnog dodira su i oblici neodređenih zamjenica nastali spajanjem hrvatskih elemenata *god* i *bilo-* s rumunjskim zamjenicama ili prilozima, npr. *să învace să skrije, lumea luj abeceda,* ***biločeva*** 'da nauči pisati, abecedu svijeta, bilošto', ***kare god*** *a avut koja poslă* 'koji god je imao nekog posla', ***če god*** *vině dă nouă dă mînă* 'što god nama dođe pod ruku', ***unĝi god*** *šî la ăště merĝém* 'gdje god i na to smo išli', ***Kum god****, zîče, să fak, nu mi-je binji* 'Kako god, kaže, da napravim, nije mi dobro'. Naši ispitanici brojeve do 20 najčešće koriste u izvornom, rumunjskom obliku, no kod većih brojeva, datuma (rođenja), imenovanja novca i slično, najčešće koriste posuđenice. Indikativan je iskaz jednog ispitanika srednje dobi:

> *Sedamdesetčetvrta, sedamnajstog osmog... hrvatski... [...] rumunjski nu štim, unu, doj, trej, patru, činč, zeače, unspreače, činspreače, douăzîč, činzîč... ali datumu să zîk osamnajsti [...] dă šasă lună, osamnajsti šesti, ne mogu izvest.* 'Sedamdeset četvrta, sedamnaestog osmog… hrvatski […] rumunjski ne znamo, jedan, dva, tri, četiri, pet, deset, jedanaest, petnaest, dvadeset, pedest…ali datum da kažem osamnaesti […] šestog mjeseca, osamnaesti šesti, ne mogu izvesti.'

Broj 1000 dolazi i u izvornom obliku *mije* i kao posuđenica s ili bez inicijalnog glasa *h – iljadu / hiljadu*: *činspreče mij dă kuni* 'petnaest tisuća kuna', *Kare avea dve hiljade šî če are tri iljade* 'Tko je imao dvije tisuće i što ima tri tisuće'. Redni

BDD-A27176 © 2016 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-28 07:07:31 UTC)

brojevi vrlo su često posuđenice, npr.: *pîn la prvi razred la šapte-opt* 'u prvi razred sa sedam-osam', *A je pljakă akú în drugi.* 'A ona sada ide u drugi'.

Utjecaj rumunjske morfosintakse na dijelove iskaza na hrvatskome u ovih Bajaša vidljiv je po korištenju konstrukcije *da* + prezent – kalka po rumunjskom modelu - *cigani, neče da uči... a nije da neče, n-are undě...* 'Romi ne žele učiti, a nije da ne žele, nemaju gdje' (u ovom primjeru je vidljivo također korištenje oblika 3.l.j za 3.l.m, također kalk).

Određene nepromjenljive vrste riječi u ovom dijalektu vrlo često dolaze kao posuđenice, a korištenje izvornih elemenata je rijetko, npr. prilozi *uvek / uvijek* i *još*: *Uvek ně dă* 'uvijek nam daje', *uvijek sărači* 'uvijek siromašni', *još maj beni* 'još bolje', *Još plěakă în fakultet.* 'Još ide na fakultet'. Pojedini veznici, npr. disjunktivno *ili*, adverzativni *ali*, *nego* i *a*, gotovo isključivo dolaze kao posuđenice: *ili n-are bani ili stvarno nu vrea să ažute* 'ili nemaju novac ili stvarno ne žele pomoći', *Ali pă kînd avěm bătăzîje* 'ali kada imamo krštenje', *nu să plěakă în bisĕarikă, nego în općíne* 'ne ide se u crkvu, nego na općinu', *Binji, lukrăm, avěm apă, strujă, a nu putěm să ni priključim pă apă šî pă struje.* 'Dobro, radimo, imamo vodu, struju, a ne možemo se priključiti na vodu i struju'.

3. Miješanje i preklapanje kodova

Miješanje i preklapanje kodova snažno je izražena pojava kod gotovo svih naših ispitanika (samo se kod jednog starijeg ispitanika radilo o manje izraženom fenomenu). Za razliku od istraživanja koje je obuhvatilo govornike erdeljskoga (Radosavljević 2012b), ovdje je miješanje kodova izraženo i kod govornika odrasle dobi. U nastavku donosimo konkretne primjere iz analizirane jezične građe odvojeno po pojedinim ispitanicima, a elemente iz hrvatskog jezika označavamo podcrtavanjem.

3.1. Odrasla ispitanica S. R.

S.R. je rođena 1974. godine u Sisku. U intervjuu nije navodila podatke o obrazovanju, vjerojatno je pohađala osnovnu školu. Kod ove je ispitanice snažno izražena hrvatsko-rumunjska interferencija.

Mogu se izdvojiti primjeri u kojima dolazi do preklapanja dvaju kodova, npr. *E akuma, něšto nu štju, če štu če-s aude navodno da če se morat platit to i knjige, šta ja znam...* 'E sada, nešto ne znam, što znam, što se čuje, navodno, da će se morati platiti to i knjige, što ja znam…' gdje ispitanica nakon riječi *navodno* prelazi na hrvatski.

U sljedećem primjeru vidimo da su moguće i obratne situacije, da nakon dijela iskaza na hrvatskome, ispitanica prelazi na rumunjski, da bi nakon toga ponovno prešla na hrvatski:

> *Ono, izgubila sam osječaj za sve, šî dă kasă šî dă tot. Kao prvo, nemaš zdravlje, isto, ako nemaš zdravlje... ajde, ištěm noj la minimalc, nema veze, lasă, fiju la minimalc, plătěsk strujă aja, ali să ně dea papirilě makar da-i mogu pláti. A godinama, o să îmbătrînim aič în,*

BDD-A27176 © 2016 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-28 07:07:31 UTC)

> *če zîče, făr dă apă şî făr dă struje.* 'Ono, izgubila sam osjećaj za sve, i za kuću i općenito. Kao prvo, nemaš zdravlje, isto, ako nemaš zdravlje… hajde, budimo na minimalcu, nema veze, pusti, bit ću na minimalcu, plaćam (tu) struju, ali da nam daju papire makar da je mogu platiti. A godinama, ostarit ćemo ovdje u, kako bi se reklo, bez vode i bez struje'.

U određenim dijelovima diskursa ove ispitanice rumunjski se elementi javljaju samo ubačeni, a cijeli iskaz je hrvatski, iako su prisutni elementi koji pokazuju da se radi o izvornoj govornici rumunjskog (fonološki sustav općenito, realizacija *pruva* s umetanjem glasa *u* gdje u hrvatskom postoji slogotvorno *r*, prijedlog *iz* u sintagmi *iz pruva dana* – doslovni prijevod prijedloga *din* 'iz, od'):

> *Roditelji a lor are probleme [...] sva sretna sînt kă băjatu meu nu să družaştě ku jej za sada i fala bogu nikad nisam imala probleme još [...] ja njemu dajem savjet iz pruva dana, jo nu dozvoljesk mije aja. Zato roditelj mora dijete [...]* 'Njihovi roditelji imaju probleme… sva sretna sam da se moj sin ne druži s njima za sada i hvala Bogu nikad nisam imala probleme još…ja njemu dajem savjet od prvog dana, ja si ne dozvoljavam to. Zato roditelj mora dijete…'

3.2. Odrasli ispitanik N. R.

N.R. rođen je 1971. godine u Slavonskom Brodu i ima završenu osnovnu školu. Predsjednik je lokalne udruge. Imao je kontakte s Rumunjima budući da je povremeno radio za policiju kao tumač, no takvi povremeni kontakti najvjerojatnije nisu značajnije utjecali na njegov ideolekt. Kod njega je preklapanje i miješanje kodova slabije izraženo nego kod prethodne ispitanice. U pojedinim primjerima dolazi do prebacivanja na rumunjski nakon započetog iskaza na hrvatskom (moguće je pretpostaviti da se govornik sam ispravlja): *Njegov problem je aku şî jej ku recesije-elje ăštea a lor, svakih petnajst dana, alea, kum lji kjama, kum zîči, jej... rebalans…* 'Njegov problem je, sada i oni s tom njihovom recesijom, svakih petnaest dana, ono, kako se zove, kako kažu, oni…rebalans'.

Ispitanik koristi hrvatske brojeve za izražavanje godina, uz koje dolazi i posuđenica *godište* ili *godine*. Također su prisutne denotativne posuđenice - *profesional* 'profesional(ac)', *udruga* 'udruga': *Ma, jo sînt făkut sedamdesprve godište. Nu sînt maj bătîrn, samo aša sămăn. A profesional sînt dă udruga več od devedesprve godine.* 'Ma ja sam rođen sedamdeset i prve godine. Nisam stariji, samo tako izgledam. A profesionalno (se bavim) udrugom već od devedeset i prve godine.'

U primjeru *Asta vru să zîk, noj trebuje aša om, noj nu putěm sa făčem bajaški rječnik, nu putěm să făčem bajaški jedan savez koji smo imali – kare am vut...* 'To želim reći, nama treba takav čovjek, mi ne možemo napraviti bajaški rječnik, ne možemo napraviti bajaški savez koji smo imali - koji smo imali…' riječ *bajaški* pokreće preklapanje koda na hrvatski - *bajaški jedan savez koji smo imali*, nakon čega se govornik „ispravlja“ i prevodi rečeno na rumunjski *kare am vut*. U drugim primjerima korištenje pojedinog elementa ili sintagme iz hrvatskoga ne uzrokuje preklapanje koda: *Ali u apă aproapě, Sava, ni skăldăm. Zadnje vrijeme, multe s-a nekat, kopij dă la aiča dîn sat, şî maj ně je frikă să-i lăsăm više.* 'Ali, voda u blizini,

BDD-A27176 © 2016 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-28 07:07:31 UTC)

Sava, kupamo se. U zadnje vrijeme, mnogi su se utopili, djeca odavde iz sela i strah nas je da ih više puštamo.'

3.3. Odrasli ispitanik S. N.

S.N. rođen je 1971. u Sisku. Nije navodio detaljne podatke o formalnom obrazovanju, a završio je najmanje osnovnu školu. Predsjednik je lokalne udruge. Majka mu je govornica romskog – *romani ćhiba*, a otac Bajaš, no ne govori *romani ćhib* nego samo ludarski muntenski. U njegovom diskursu također su relativno snažno prisutni hrvatski elementi, često kao neka vrsta poštapalice ili konektora (*baš*, *znači*, *ovaj*):

> *Noj baš undi ištĕm aič în Capraške poljane, noj ači ni jašte noj, činč predstavníkur dă romur*[i] *kare naseljíc pă područja noastră, al znači, područja a Sisakuluj, a jo jedini kar lukrez pă područje a lu županijej, šî lukrez ovaj, kum să spuj, cară maj šire nego kum aštĕa*... 'Mi baš gdje smo ovdje u Capraškim Poljanama, mi ovdje, ima nas pet predstavnika Roma koji su naseljeni po našim područjima, ali znači, područje Siska, a ja sam jedini koji radi na području županije, i radim, ovaj, kako da kažem, malo šire nego ovi…'.

U sljedećem primjeru koristi se hrvatski izraz *da boli glava*, koji ne uzrokuje preklapanje koda: *Pa, ačá stvarno problemuri jašte da boli glava, ali, kum să zîk, noj probim aje ku ravnateljícă, ku ravnatelju să [...]* 'Pa, ovdje stvarno ima problema da boli glava, ali, kako da kažem, mi pokušavamo to s ravnateljicom, ravnateljem da…'. Sljedeća je rečenica indikativna što se tiče problematike identiteta i jezika kod Ludara – prisutna je svjesnost da im je jezik varijanta rumunjskog i da su i oni *neka vrsta* Bajaša: *Baš noj če ištĕm aiča romi, noj avĕm maj mult ljimbă dă rumúnj, al nu ištĕm rumunji nego ištĕm neka vrsta dă băjaš, ka moši-mĕu malainte făčá jedno vreme făčá koriti, făčá ljinguri, făčá mître, făčá baš [...]* 'Baš mi što smo ovdje Romi, mi imamo više jezik Rumunja, ali nismo Rumunji, nego smo neka vrsta Bajaša, jer moj djed je ranije jedno brijeme radio korita, radio je žlice, metle, radio je baš…'.

3.4. Stariji ispitanik, D. N.

Rođen kasnih 1950-tih/ ranih 1960-tih (nije naveo točan podatak), ovaj ispitanik otac je ispitanika Ž.N. (vidi 3.5). Za razliku od njega, njegov je ideolekt pretrpio neznatan utjecaj erdeljskoga, pretežno na leksičkoj razini (pojedine neadaptirane posuđenice). Ispitanik je imao je ograničene kontakte s rumunjskim Romina kojima je materinji jezik *romani ćhib*.

Kod ovog je ispitanika vidljivo je da je kao stariji govornik jezično konzervativniji, te da je kod njega utjecaj hrvatskoga ograničen samo na pojedine posuđenice, najčešće denotativne:

> *Tot a mînkat, a dus privatizacija, tot. A kînd irea maj întîj država, să ştijá tot prava ta, šî avej prava să šî lukri šî să munčeşt*[i] *să banji šî tot d-aja. Šî akuma nimik. Akuma něšto, cîră n-aj făkut binĕ, îc dă odma kasă ajvi.* 'Sve je pojela, odnijela privatizacija, sve, A kad je bila prijašnja država, znala su se sva tvoja prava, i imao si pravo raditi i raditi (za) novac i sve to. A sada ništa. Sada nešto, mrvicu nisi dobro napravio, odmah ti kuću imaš (*vjerojatno 'uzme kuću'*)'. I u sljedećem primjeru vidljivo je da je utjecaj hrvatskoga kod ovog

BDD-A27176 © 2016 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-28 07:07:31 UTC)

govornika ograničen samo na posuđenice (ovdje možemo primijetiti i ranije spominjano korištenje zamjenice *voj* za poštovanje): *Făčá aljbi... kum zîčeci la voj, aljbi, skăldări... aja făčea mošu. Šî tată-meu făčea, šî ăsta făčea šî ăsta făčea... toci la aja făčám. [...] Akuma [...] m-am venjit ratu [...] a fost tabără-astă dîn opzîč-nou, optzîč šî opt-nouă, s-atunč nu maj făčem alea, nu maj merĝém în nik'ĕrea šî nu maj... akasă toci pretežno lukrá šî lukrá toci pîn firmuri kîn' pîn n-a fost asta...* 'Radio je korita… kako vi kažete, korita, korita… to je radio djed. I moj otac je radio, i ovaj je radio i ovaj je radio… svi smo to radili… Sada… došao (mi) je rat…bio je taj rat od osamdeset i devete, osamdeseti i osme, devete, i sada više ne radimo to, ne idemo nigdje i više ne… kod kuće pretežno svi su radili, i radili su svi u firmama (sve) dok nije bilo to…'

3.5. *Odrasli ispitanik, Ž. N.*

Rođen 1985. u Kutini, ovaj je ispitanik predsjednik naselja i predsjednik udruge. Završio je osnovnu školu, te večernjim tečajevima i srednju školu. Specifičnost njegova ideolekta jest erdeljsko-(ludarsko) muntenska interferencija. Njegov se ideolekt pretežno odlikuje karakteristikama erdeljskoga, no prisutna je zamjetna interferencija kako na fonološkoj razini (realizira samo jedan palatalno-alveolarni frikativ *š*, izmjenjuje se korištenje palatalnih afrikata i palatalnih frikativa u pozicijama koje se međusobno isključuju kod različitih dakorumunjskih dijalekata- npr. skupine *če*, *či* odnosno *še*, *ši*, npr. *šti* 'znaš' uz *iščenj* 'jesmo', *să zîče* 'se kaže' uz *zîši* 'kaže') tako i na morfološkoj razini. Svjestan je razlike između erdeljskog i (ludarskog) muntenskog. I kod ovog su govornika prisutni fenomeni miješanja i preklapanja kodova, kako između dva varijeteta rumunjskoga, tako i hrvatskoga i rumunjskoga. U primjeru *A ješče kare iščenj bunj, ješče kare nu, ka ši în tot ăla [...] Ali šta nas, recimo ljuti, pă toc nji zîši kă iščenj toc pă un fel [...] šti, aša.* 'A ima koji su (smo) dobri, ima koji nisu, kao i u svemu tom… Ali što nas, recimo, ljuti, svima nam kažu da smo svi isti…znaš tako.' dio se iskaza na hrvatskome ubacuje u diskurs, te se ponovno prelazi na rumunjski. U sljedećem iskazu govornik koristi hrvatske elemente unutar diskursa, da bi na kraju u potpunosti prešao na hrvatski:

Šî irea recimo, irea kum să zîče dă prije tri patru anj... omu a završilit dă kemičar, în škulă a fost. Šî a făkut pristupnică šî može, kaže, jel vinje sa lukri. Pîn l-o vîzut pă fizionomijă šefel je, a zîče, băjaš n-a apuk în firmă. N-aj să vi avut udruga, să vi fost atunš, to je bilo prije jedno pet šest godina, ili više možda [...] to je bio skandal. 'I bilo je recimo, bilo je, kako se kaže, prije tri-četiri godine…čovjek je završio za kemičara, bio je u školi. I napravio je pristupnicu i može, kaže, on doći raditi. Dok ga nisu vidjeli kakve je fizionomije, a, kaže, Roma ne primam u firmu. Ne bi da sam imao udrugu, da sam bio tada, to je bilo prije jedno pet-šest godina, ili više možda…to je bio skandal'.

Avenj apă, telefon, struju, tot avenj. A plinu pînă... na početak kumpanje. Šti. Kă d(o)vinjí plinu înkó, šî trăbu să plăčaskă [...] bez obzira, šti. Šî kare ar gîndi să priključălaskă, a noj nje sperijenj dă plin... šti. [...] Avenj a la fej kupij obrazniš, da ne bi bilo... mislim, toc kopij-s a la fej, ali [...] aša ku ljemnji făčem. [...] Jel are jel šî plin [...] akú a făkut [...] centralno, šti. 'Imamo vodu, telefon, struju, sve imamo. A plin do…početka naselja. Znaš. Jer došao je plin ovdje i treba platiti…bez obzira, znaš. I tko se misli priključiti, a mi se bojimo plina, znaš… Imamo jednako bezobraznu djecu, da ne bi bilo… mislim, sva djeca su ista, ali…tako radimo drvom…On ima i plin, sada je napravio, centralno, znaš…'

BDD-A27176 © 2016 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-28 07:07:31 UTC)

Treba istaknuti korištenje hrvatskog padežnog oblika za posuđenicu *struja* - *struju*; posuđenica bi trebala biti u N-A bez člana (*strujă*). I ovaj ispitanik vrlo često koristi hrvatske elemente kao vrstu konektora (*bez obzira*, *da ne bi bilo*, *mislim*), uz poštapalicu (ludarske muntenske fonologije) *šti* 'znaš'. U primjeru:

> *Kar s-a javit pă natječaj am dat. Kar nu, nu. Šî jej-s [...] îm pravo. A nu trăbujă să zîkă aša. Jel je kă ono, glavni. Kapone jel. Nu poče fi aša. [...] ęje banji nu-s a luj, kao prvo. Ęje-s banj a tăj še lukri, a lu državni poreznici [...] pă plată lor kad kapătă jej porezu. Nu poči fi jel glavni. Ali vez[i] kă îj. Šî jel m-a zîs, e aku baš nu-j kăpăta.* 'Tko se javio na natječaj, dali smo mu. Tko nije, nismo. I oni su… u pravu. A nije trebao reći tako. On je, kao ono, glavni. Kapone (je) on. Ne može biti tako…Ti novci nisu njegovi, kao prvo. To su tvoji novci koji radiš, državnih poreznika…s njihove plaće kad oni dobiju porez. Ne može on biti glavni. Ali vidiš da je. I on mi je rekao, e sad baš nećeš dobiti.' osim korištenja denotativnih posuđenica, ispitanik koristi gotove izraze iz hrvatskoga (*kao prvo*, *da ne bi bilo*) te „pogrešno" koristi izraz *državni poreznici*, koji pojašnjava s *pă plată lor kad kapătă jej porezu* 's njihove plaće kad oni dobiju porez'.

3.6. Stariji ispitanik, P. N.

P.N. rođen je kasnijih 1950-tih/ ranih 1960-tih (nije naveo podatak). Kao i prethodni ispitanik, interdijalektalni je govornik erdeljsko-ludarsko muntenske interferencije (i kod njega se izmjenjuje korištenje palatalnih afrikata i palatalnih frikativa u pozicijama koje se međusobno isključuju). Iako je starije životne dobi, za razliku od ispitanika D. N. (vidi 3.4.), u njegovom je diskursu više izraženo miješanje i preklapanje kodova:

> *Še korist să vorbesk, kă nu sînt dă njimik. [...] Lukrat în firmă trideset godina dă aj, a njimik [...] minimalac ăsta [...] mălaj să mînš. Še korist am... Kînd je čeva dă glăsit, atunš toc ščije dă, dar kînd trebu să čeva da dobiš, nu-c da njimik [...] A še [...] samo minte toc[i] ka kînji [...]* 'Kakve koristi da govorim, kad nisam nizašto. … Radio (sam) u firmi trideset godina, a ništa…taj minimalac… da jedeš palentu (fig. ostariti). Kakve koristi imam… Kada je nešto za glasati, tada svi znaju, da, ali kada treba nešto da dobiješ, ništa ti ne da… A što… samo svi lažu kao psi…'.

Pri navođenju godina ispitanik koristi sintagmu *trideset godina* uz koju dodaje i bajaški rumunjski *dă aj* 'godina'. Osim toga, možemo primijetiti kalkiranje rumunjske sintagme *să* + prezent u primjeru *da dobiš*.

4. Zaključne napomene

Rad je pokazao kako je kod naših ispitanika snažno izražen utjecaj hrvatskoga na rumunjski, na različitim područjima, kako u leksiku, tako i u morfosintaksi i fonologiji. Kod ovih dvojezičnih govornika vrlo su česti fenomeni miješanja i preklapanja kodova bajaškog rumunjskog i hrvatskog, što smo ilustrirali konkretnim primjerima iz prikupljene jezične građe. Smatramo kako će se u budućnosti ovi fenomeni i dalje nastavljati, no moguće je da će se uvođenjem izborne nastave na rumunjskome za djecu (postoje konkretni planovi u tom smislu)

BDD-A27176 © 2016 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-28 07:07:31 UTC)

u određenoj mjeri usporiti procesi jezične interferencije i, u konačnosti, doprinijeti očuvanju materinskog jezika kod ove skupine.

Literatura

Calotă, Ion. 1995. *Rudarii din Oltenia : Studiu de dialectologie şi de geografie lingvistică românească.* Craiova : Editura Sibila.

Caragiu Marioţeanu, Matilda et al. 1997. *Dialectologie română.* Bucureşti : Editura didactică şi pedagogică.

Hrvatić, Neven. 2000. Povijesno-socijalna obilježja Roma u Hrvatskoj. *Društvena istraživanja.* Vol.9 No.2-3 (46-47): 251-266.

Muhvić-Dimanovski, Vesna. 2005. *Neologizmi : Problemi teorije i primjene*, Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zavod za lingvistiku.

Piškorec, Velimir. 2005. *Germanizmi u govorima đurđevečke Podravine*. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, FF press.

Radosavljević, Petar. 2010. *Jezik Roma Bajaša na teritoriju Republike Hrvatske.* Doktorska disertacija. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Radosavljevic, Petar. 2012a. Pogled na bajaške dijalekte u Hrvatskoj. *Promene identiteta, kulture i jezika Roma u uslovima planske socijalno-ekonomske integracije : zbornik radova sa naucnog skupa održanog 6–8. decembra 2010.* (ur. Varadi, Tibor, Bašić, Goran). 435-447. Beograd: SANU.

Radosavljević, Petar. 2012b. Particularităţi ale structurii fonologice şi morfologice în graiurile băieşilor din Croaţia. *Philologica Jassyensia*, VIII, Nr. 2 (16): 247–258

Rusu, Grigore. 1983. *Structura fonologică a graiurilor dacoromâne*. Bucureşti: Editura ştiinţifică şi enciclopedică.

Rusu, Valeriu. (ur.) 1984. *Tratat de dialectologie românească*. Craiova: Scrisul românesc.

Sala, Marius. 1997. *Limbi în contact*. Bucureşti: Editura Enciclopedică.

Saramandu, Nicolae. 1997. Cercetări dialectale la un grup necunoscut de vorbitori ai românei : Băiaşii din nordul Croaţiei. *Fonetică şi dialectologie*, XVI, 97-130.

Sikimić, Biljana. 2005. Бањаши на Балкану. *Бањаши на Балкану : Идентитет етничке заједнице*. 249-276. Beograd: SANU, Balkanološki institut

Sikimić, Biljana. 2008. Karavlachs in Bosnia and Herzegovina today. *The Romance Balkans.* 227-246. Beograd : SANU, Balkanološki institut.

Sorescu-Marinković, Annemarie. 2008. The Bayash in Croatia: Romanian vernaculars in Baranja and Medjimurje. *The Romance Balkans.* 173-225.", Beograd : SANU, Balkanološki institut.

Trask, Robert Lawrence. 2005. *Temeljni lingvisticki pojmovi*, Zagreb: Školska knjiga.

BDD-A27176 © 2016 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-28 07:07:31 UTC)